

Ochrona małoletniego pokrzywdzonego przed wielokrotnym przesłuchaniem – rozważania w świetle wyników badania jakościowego

Katarzyna Makaruk, Paulina Maślowska

Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę

Celem artykułu jest analiza praktyki stosowania zasady jednokrotnego przesłuchania wyrażonej w art. 185a Kodeksu postępowania karnego, która gwarantuje małoletniemu pokrzywdzonemu ochronę przed negatywnymi skutkami udziału w czynności. Badanie przeprowadzono w marcu i kwietniu 2020 r. metodą indywidualnego wywiadu telefonicznego wśród 19 sędziów z wydziałów karnych sądów rejonowych i okręgowych oraz 12 biegłych psychologów. Do powtórnych przesłuchań dochodzi, gdy zawnioskuje o to oskarżony, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania, lub gdy wyjdą na jaw nowe istotne okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania. Według respondentów do takiej sytuacji często dochodzi w wyniku przesłuchania małoletniego w fazie in rem postępowania przygotowawczego. Badani są przeciwni powtórному przesłuchiowaniu małoletnich świadków przestępstw. Aby uniknąć konieczności powtarzania czynności, sędziowie stosują różne strategie, chociaż nie zawsze są przekonani, czy są one efektywne i zapewnią małoletnim pokrzywdzonym ochronę również na kolejnych etapach postępowania karnego.

SŁOWA KLUCZOWE:

JEDNOKROTNE PRZESŁUCHANIE, POWTÓRNE PRZESŁUCHANIE, MAŁOLETNI ŚWIADEK, MAŁOLETNI POKRZYWDZONY

M małoletni pokrzywdzeni stanowią grupę, która w toku postępowania karnego wymaga szczególnej ochrony prawnej: „dzieci powinny być traktowane sprawiedliwie, z troską, wrażliwością i szacunkiem podczas każdego

postępowania lub każdej sprawy, przy czym szczególną uwagę należy zwrócić na ich sytuację osobistą, dobre samopoczucie i specjalne potrzeby, przy pełnym poszanowaniu ich integralności fizycznej i psychicznej” (Wytyczne KM, 2010). Wielokrotny kontakt małych pokrzywdzonych z organami wymiaru sprawiedliwości jest sprzeczny z tą ideą. Konieczność odtworzenia w czasie przesłuchania wspomnień związanych z traumatycznym doświadczeniem wiąże się z ryzykiem wtórnej wiktyimizacji (Goetz, 2012) i zespołu stresu pourazowego (Szymańska-Pytlińska, Chodecka, 2014), a wielokrotne składanie zeznań może zwiększać negatywne konsekwencje dla dzieci-świadków (Quas, Goodman, 2012). W badaniach wykazano, że powtórne przesłuchiwanie, a więc kilkakrotne opowiadanie o swoich doświadczeniach różnym osobom, może niekorzystnie wpływać na ich zdrowie psychiczne (Quas, Sumaroka, 2011). Dzieci, które wielokrotnie uczestniczyły w czynności przesłuchania, cechują się gorszą samooceną, niższą samokontrolą oraz większym nasileniem objawów inter- i eksternalizacyjnych, a także częściej podejmują próby samobójcze (Quas i in., 2005).

Zeznania składane przez małych bywają jednak jedyną możliwością zaprzestania krzywdzenia i ukarania jego sprawcy (Gadomska-Radel, 2015). Zgodnie z przepisami obowiązującymi w Polsce mały składający zeznania jest otoczony specjalną ochroną, która ma na celu uniknięcie negatywnych skutków, jakie może nieść za sobą udział dziecka w postępowaniu i relacjonowanie trudnych dla niego wydarzeń, oraz stanowi szansę na powrót do normalnego funkcjonowania (Osiak, 2016). Ochrona ta wyraża się m.in. poprzez zasadę jednorazowego przesłuchania. Do powtórnego przesłuchania małego świadka może dojść tylko w określonych okolicznościach (Horna, 2014).

Celem artykułu jest ocena praktyki stosowania zasady jednokrotnego przesłuchania wyrażonej w art. 185a Kodeksu postępowania karnego (kpk) z perspektywy badanych sędziów i biegłych sądowych biorących udział w przesłuchiowaniu małych świadków, a w szczególności:

- analiza wskazywanych przyczyn ponownego przesłuchania małych świadków;
- poznanie opinii sędziów i biegłych na temat wielokrotnych przesłuchań;
- przedstawienie strategii unikania wielokrotnych przesłuchań przez sędziów.

REGULACJE PRAWNE

Artykuł 185a kpk dotyczący tzw. przyjaznego przesłuchania małych pokrzywdzonych został wprowadzony do polskiego porządku prawnego Ustawą z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Przepisy

wprowadzające Kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych (Dz.U. 2003 Nr 17 poz. 155). Ochrona małoletniego pokrzywdzonego z punktu widzenia zakresu przedmiotowego wskazanego przepisu dotyczyła wyłącznie przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności. Zakres podmiotowy obejmował jedynie małoletnich pokrzywdzonych, którzy w chwili czynu nie ukończyli 15 lat. W toku kolejnych nowelizacji¹ zostały rozszerzone podmiot i przedmiot ochrony określone w art. 185a kpk.

Zgodnie z nowelizacją z 2005 r. prowadzenie przesłuchania w trybie art. 185a kpk rozszerzono także na małoletnich pokrzywdzonych przestępstwami przeciwko rodzinie i opiece. Zakresem podmiotowym objęto małoletnich pokrzywdzonych, którzy w czasie przesłuchania nie ukończyli 15 lat. Na mocy nowelizacji z 2013 r., która weszła w życie 27 stycznia 2014 r., ustawodawca w art. 185a § 4 kpk przewidział także ochronę dla małoletnich pokrzywdzonych, którzy ukończyli 15 lat. Przesłuchanie małoletnich w wieku 15–18 lat odbywa się w tzw. przyjaznym trybie, gdy zachodzi obawa, że przesłuchanie w innych warunkach mogłoby wywrzeć negatywny wpływ na stan psychiczny małoletniego. Po nowelizacji z 2013 r. przesłuchanie określone w warunkach z art. 185a kpk jest realizowane w sytuacji, gdy małoletni jest pokrzywdzony czynem stypizowanym w Kodeksie karnym (kk) w rozdziałach: XXIII (przestępstwa przeciwko wolności), XXV (przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności), XXVI (przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece) oraz w przypadku przestępstw popełnionych z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej.

Zgodnie z art. 185b § 1 kpk w sprawach o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub określone w rozdziałach XXV i XXVI Kodeksu karnego świadka, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat, przesłuchuje się w warunkach określonych w art. 185a § 1–3, jeżeli zeznania tego świadka mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy.

Przesłuchanie małoletniego w tzw. trybie ochronnym odbywa się na posiedzeniu sądu z aktywnym udziałem biegłego psychologa (Kosior, 2010). Jest to czynność dowodowa pozostająca w wyłącznej kompetencji sądu (Trocha, 2011). W przesłuchaniu mają prawo wziąć udział: prokurator, obrońca i pełnomocnik pokrzywdzonego. Osoba wymieniona w art. 51 § 2 kpk lub osoba pełnoletnia wskazana przez

---

1 Na mocy Ustawy z dnia 3 czerwca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 2005 Nr 141 poz. 1181, dalej: nowelizacja z 2005 r.) oraz Ustawy z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 2013 poz. 849, dalej: nowelizacja z 2013 r.)

pokrzywdzonego również ma prawo być obecna przy przesłuchaniu, jeżeli nie ogranicza to swobody wypowiedzi przesłuchiwanego. Przesłuchanie powinno odbyć się niezwłocznie, nie później niż w terminie 14 dni od dnia wpływu wniosku. Wskazany termin instrukcyjny ma służyć zredukowaniu napięcia u osób pokrzywdzonych w związku z oczekiwaniem na czynność i w ten sposób zredukować traumatyczne przeżycia (Mierzwińska-Lorencka, 2019).

Warunki techniczne przesłuchania zostały uregulowane w art. 185d kpk i Rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2020 r. w sprawie sposobu przygotowania przesłuchania prowadzonego w trybie określonym w art. 185a–185c Kodeksu postępowania karnego (Dz.U. 2020.1691).

Zgodnie z obowiązującymi przepisami małoletniego w tzw. trybie ochronnym przesłuchuje się tylko wtedy, gdy jego zeznania mają istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy. W sytuacji gdy przesłanka istotności zeznań nie jest spełniona, należy odstąpić od przesłuchania małoletniego (Świecki, 2020). Zasadą jest jednokrotne przesłuchanie. Ustawodawca przewidział wyłącznie dwa wyjątki od tej zasady. Ponowne przesłuchanie może odbyć się, gdy wyjdą na jaw nowe nieznanne wcześniej okoliczności lub gdy zażąda tego oskarżony, który nie miał obrońcy w trakcie pierwszego przesłuchania. W doktrynie podkreśla się, że istotne okoliczności to takie, które wynikają z dalszych przeprowadzanych dowodów i mają doprowadzić do ustalenia sprawstwa określonej osoby lub okoliczności zdarzenia (Grzegorzczak, 2014). Dużo większe wątpliwości budzi druga z przesłanek mogąca stanowić podstawę powtórnego przesłuchania. Zgodnie z koncepcją uwzględniającą interes małoletniego pokrzywdzonego żądanie oskarżonego, który nie miał obrońcy podczas pierwszego przesłuchania, należy ocenić przez pryzmat przesłanek określonych w art. 170 § 1 kpk (Dudka, 2020). Koncepcja ta pozwala na wyważenie interesów małoletniego i oskarżonego, a także stanowi realizację koncepcji zapobiegania wtórnej wiktyimizacji, pogłębiania negatywnych skutków przestępstwa poprzez przysparzanie małoletniemu cierpień psychicznych związanych z udziałem w przesłuchaniu (Koper, 2019). Zgodnie z odmiennym poglądem ponowne przesłuchanie małoletniego jest konieczne, gdy zażąda tego oskarżony, który nie miał obrońcy podczas pierwszego przesłuchania, a odmowa sądu przeprowadzenia tej czynności prowadzi do naruszenia przepisów postępowania mających istotny wpływ na wynik sprawy, co stanowi względną przesłankę odwoławczą (Łakomy, 2016).

Kwestia ponownego przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego na wniosek oskarżonego, który nie miał obrońcy w trakcie pierwszego przesłuchania, budzi rozbieżności w orzecznictwie Sądu Najwyższego. Zgodnie ze stanowiskiem

prezentowanym w starszych orzeczeniach Sądu Najwyższego² wnioskowi oskarżonego, który nie miał obrońcy podczas pierwszego przesłuchania, należy zadośćuczynić. Żądanie to ma charakter bezwzględny, a ponowne przesłuchanie powinno odbyć się niezależnie od oceny innych okoliczności, w tym stanu psychicznego małoletniego pokrzywdzonego. Samo złożenie wniosku – nawet bez uzasadnienia i tezy dowodowej – obliuguje sąd do przeprowadzenia ponownego przesłuchania. Kognicji sądu podlega jedynie zbadanie, czy oskarżony rzeczywiście nie miał ustanowionego obrońcy w trakcie pierwszego przesłuchania. Podstawą takiego stanowiska jest założenie, że przyjęcie innych rozwiązań stanowiłoby naruszenie prawa oskarżonego do obrony. W nowszych orzeczeniach Sąd Najwyższy³ prezentuje jednak pogląd, że złożenie żądania ponownego przesłuchania świadka nie oznacza konieczności jego ponownego przesłuchania, bowiem to żądanie podlega ocenie, jak każdy wniosek dowodowy, przez pryzmat art. 170 kpk. Podstawę takiego stanowiska stanowi przyjęcie, że celem regulacji zawartej w art. 185a kpk jest przede wszystkim ochrona małoletniego pokrzywdzonego. Sąd Najwyższy słusznie wskazuje, że przepis art. 185a kpk jest normą o charakterze gwarancyjnym, lecz jego funkcjonowanie nie wiąże się z zabezpieczeniem interesów procesowych oskarżonego, ale z koniecznością ochrony psychiki małoletnich pokrzywdzonych i zapobiegania ich wtórnej wiktyimizacji⁴.

Ponadto z punktu widzenia standardu, wynikającego z art. 6 ust. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, oskarżony musi mieć możliwość wnioskowania powtórnego przesłuchania pokrzywdzonego, co zagwarantowano mu w art. 185a § 1 kpk, jednak złożenie wniosku o ponowne przesłuchanie nie oznacza konieczności ponownego przesłuchania (Kruk, 2019). W postanowieniu z dnia 4 kwietnia 2018 r., sygn. III KK 362/17, Sąd Najwyższy podzielił pogląd, że oskarżony, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania dziecka w trybie art. 185a kpk, może nadal zasadnie domagać się ponowienia takiego przesłuchania z racji niemożności realizacji prawa do obrony przy tym przesłuchaniu pokrzywdzonego i żądaniu takiemu należy zadośćuczynić, ale jednak pod warunkami, że na ponowne przesłuchanie pozwala aktualny stan zdrowia psychicznego małoletniego oraz że przesłuchanie nie

2 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 01.02.2008 r., V KK 231/07, Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22.01.2009 r., V KK 216/08, Wyrok Sądu Najwyższego z dnia z 16.03.2011 r., III KK 278/10.

3 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 marca 2011 r., III KK 278/10, Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 07.11.2018 r., II KK 83/18, Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27.09.2016 r., V KK 246/16, Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 04.04.2018 r., III KK 362/17

4 Wyrok SN z dnia 20 stycznia 2016 r., III KK 187/15.

wywrze realnie negatywnego jego stan psychiczny, czyli nie pogorszy tego stanu. Należy zauważyć, że na gruncie poglądu zaprezentowanego przez Sąd Najwyższy we wskazanym postanowieniu decyzja o powtórzeniu przesłuchania wymaga analizy nie tylko z punktu widzenia oskarżonego i jego prawa do obrony, ale również z punktu widzenia wtórnej wiktyimizacji dziecka i stwierdzenia, że choć czynność ta niesie istotne zagrożenie dla stanu psychiki pokrzywdzonego, to potrzeba wyjaśnienia istotnych okoliczności sprawy jest doniosła z perspektywy trafnego orzekania o winie skazanego i przeważa nad ryzykiem wtórnej wiktyimizacji małoletniego.

Warto również wskazać, że Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 24 listopada 2009 r., sygn. III KK 176/09, wskazał, że przesłuchanie małoletniego pokrzywdzonego powinno być wyznaczone w fazie *in personam*, czyli kiedy osobie podejrzanej już zostaną postawione zarzuty⁵.

Europejski Trybunał Praw Człowieka w wyroku z dnia 24 maja 2016 r., 15487/08, stwierdził, że art. 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności nie uznaje bezwzględności prawa oskarżonego do uzyskania stawienia świadków przed sądem. Co do zasady to do sądu krajowego należy rozstrzygnięcie o konieczności lub możliwości wezwania świadka. Rozważając tę kwestię, Trybunał przypomniał, że zgodnie z art. 6 ust. 3 lit. d Konwencji oskarżony ma prawo przesłuchania lub spowodowania przesłuchania świadków oskarżenia. Trybunał wskazał, że nie można uznać oskarżonego za winnego, dopóki wszystkie dowody na jego niekorzyść nie zostaną mu przedstawione na jawnej rozprawie w celu przeprowadzenia kontradiktoryjnego sporu. Zasada ta nie ma jednak charakteru bezwzględności, ponieważ „postępowanie może zostać uznane za rzetelne w swym całości, jeżeli istnieją wystarczające elementy równoważące trudności związane z dopuszczeniem takiego dowodu, pozwalające na dokonanie prawidłowej i sprawiedliwej oceny jego wiarygodności” (Przydział przeciwko Polsce, 2016). Trybunał zwrócił także uwagę na kwestię przeciwdziałania wtórnej wiktyimizacji. W omawianym orzeczeniu wskazał, że przepisy prawa międzynarodowego i prawa Unii Europejskiej zapewniają mechanizmy ochronne dla małoletnich ofiar przestępstw, które mają na celu unikanie ponownego pokrzywdzenia dziecka w toczącym się postępowaniu. W związku z tym Trybunał uznał, „że w toku postępowań karnych dotyczących przestępstw seksualnych można podjąć określone środki celem ochrony ofiary, pod warunkiem, iż środki te godzą się z odpowiednim i skutecznym wykonywaniem praw obrony” (Przydział przeciwko Polsce, 2016). Rozpoznając omawianą sprawę, Trybunał doszedł do wniosku, że oddalenie wniosku oskarżonego, który nie miał obrońcy podczas

---

5 Wyrok SN z dnia 24 listopada 2009 r., III KK 176/09.

pierwszego przesłuchania, o ponowne przesłuchanie pokrzywdzonej nie naruszało prawa do rzetelnego procesu.

Zgodnie z Wytycznymi Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom zasada jednokrotnego przesłuchania stanowi jedną z podstaw dbania o interes małoletniego pokrzywdzonego w toku postępowania karnego. Liczba przesłuchań powinna być ograniczona do minimum, a ich długość należy dostosować do wieku dziecka i czasu, w jakim może ono skoncentrować uwagę (Rada Europy, 2012). Również Organizacja Narodów Zjednoczonych, mając na uwadze konsekwencje wiktyimizacji dzieci, które biorą udział w procedurach prawnych, zwraca uwagę na konieczność podjęcia przez państwa członkowskie rozwiązań, które będą ograniczały liczbę przesłuchań. Zgodnie z wytycznymi dotyczącymi postępowania w sprawach karnych z udziałem dzieci w celu ograniczenia liczby przesłuchań należy wdrożyć specjalne procedury zbierania dowodów od dzieci np. z użyciem technik rejestrujących obraz i dźwięk, aby ograniczyć liczbę składanych oświadczeń, przesłuchań, rozpraw oraz kontakt z postępowaniem karnym, który nie jest konieczny⁶.

Statystyki

Ze statystyk Ministerstwa Sprawiedliwości wynika, że liczba małoletnich przestuchiwanych w trybie art. 185a i 185b kpk rośnie. W 2011 r. w sądach rodzinnych łącznie odbyły się 5922 przesłuchania z udziałem małoletnich w trybie ochronnym, natomiast w 2019 r. liczba ta podwoiła się i wyniosła 12 181 (tab. 1). Szczególnie znaczący wzrost odnotowano w przypadku trybu art. 185b kpk – z 911 do 2436 przesłuchań. Wraz ze wzrostem liczby przesłuchań zwiększyła się liczba powtórnych przesłuchań. Ich udział w ogólnej liczbie przesłuchań małoletnich w trybie art. 185a kpk fluktuował przez lata na poziomie 1–3%. Udział powtórnych przesłuchań w trybie art. 185b kpk wzrósł natomiast z 1% w roku 2011 do 7% w roku 2014, gdy weszła w życie nowelizacja artykułu, a następnie w roku 2018 wrócił do poziomu sprzed 7 lat.

---

6 Aneks do Rezolucji Rady Gospodarczej i Społecznej ONZ nr 2005/20 („Wytyczne dotyczące postępowania w sprawach karnych z udziałem dzieci”), przyjętej 22 lipca 2005 r.

Tabela 1*Przesłuchania w trybie art. 185a i 185b kpk w sądach rejonowych w latach 2011–2019*

Rok	Przesłuchanie w trybie art.	Przesłuchania ogółem	Powtórne przesłuchania		Razem
			więcej niż raz z powodu wyjścia na jaw istotnych okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania	gdy zażądał tego podejrzany, oskarżony, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania	
2011	185a kpk	5011	47	11	58
	185b kpk	911	8	5	13
2012	185a kpk	5355	58	27	85
	185b kpk	1108	7	5	12
2013	185a kpk	5675	113	48	161
	185b kpk	1205	22	14	36
2014	185a kpk	7374	170	72	242
	185b kpk	1804	93	29	122
2015	185a kpk	7224	70	51	121
	185b kpk	1735	28	11	39
2016	185a kpk	7731	76	71	147
	185b kpk	1895	11	22	33
2017	185a kpk	8802	72	71	143
	185b kpk	1958	7	36	43
2018	185a kpk	8687	60	67	127
	185b kpk	2122	4	24	28
2019	185a kpk	9745	42	68	110
	185b kpk	2436	8	22	30

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Ministerstwa Sprawiedliwości.

Tabela 2*Przesłuchania w trybie art. 185a i 185b kpk w sądach okręgowych w latach 2011–2019*

Rok	Przesłuchane w trybie art.	Przesłuchania ogółem	Powtórne przesłuchania		razem
			więcej niż raz z powodu wyjścia na jaw istotnych okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania	gdy zażądał tego podejrzany lub oskarżony, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania	
2011	185a kpk	54	7	1	8
	185b kpk	25	0	0	0
2012	185a kpk	71	2	1	3
	185b kpk	54	0	0	0
2013	185a kpk	72	5	3	8
	185b kpk	25	1	0	1

Rok	Przesłuchane w trybie art.	Przesłuchania ogółem	Powtórne przesłuchania		razem
			więcej niż raz z powodu wyjścia na jaw istotnych okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania	gdy zażądał tego podejrzany lub oskarżony, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania	
2014	185a kpk	161	4	6	10
	185b kpk	36	0	2	2
2015	185a kpk	155	2	3	5
	185b kpk	42	0	3	3
2016	185a kpk	157	7	5	12
	185b kpk	58	0	3	3
2017	185a kpk	170	5	11	16
	185b kpk	62	0	2	2
2018	185a kpk	168	6	10	16
	185b kpk	89	2	6	8
2019	185a kpk	156	4	7	11
	185b kpk	136	2	16	18

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Ministerstwa Sprawiedliwości.

Zdecydowany wzrost liczby przesłuchań małoletnich w trybie art. 185a i 185b kpk można zauważyć także w sądach okręgowych (tab. 2). W 2011 r. odbyło się w nich łącznie 79 czynności z udziałem małoletnich, a w 2019 r. ich liczba wzrosła do 292. Z roku na rok widoczne są wahania udziału powtórnych przesłuchań w ogólnej liczbie przesłuchań w sądach okręgowych.

W ostatnich latach do powtórnych przesłuchań małoletnich w sądach zarówno rejonowych, jak i okręgowych dochodzi najczęściej w sytuacji, gdy zażądał tego podejrzany/oskarżony, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania, rzadziej z powodu wyjścia na jaw istotnych okoliczności.

METODOLOGIA

Badanie przeprowadzono metodą indywidualnego wywiadu telefonicznego w marcu i kwietniu 2020 r. Zrealizowano 31 wywiadów – 19 z sędziami pracującymi w wydziałach karnych sądów rejonowych lub okręgowych, a 12 z biegłymi psychologami, którzy brali udział w przesłuchaniach małoletnich świadków przestępstw. Badani sędziowie i biegli sądowi pracowali w miejscowościach różnej wielkości w ośmiu województwach: lubuskim, warmińsko-mazurskim, pomorskim, podlaskim, mazowieckim, lubelskim, dolnośląskim oraz wielkopolskim. Wywiady, których średnia długość wyniosła ok. 40 min, nagrano na dyktafon, a następnie spisano. Wypowiedzi

sędziów i biegłych psychologów zakodowano przy użyciu programu Focusson i poddano analizie.

Badanych profesjonalistów zapytano o doświadczenia związane z przesłuchiwaniami małoletnich, ocenę praktyki przesłuchiwania małoletnich w Polsce, organizację i przebieg przesłuchań, a także o potrzeby związane z udziałem w tej czynności⁷. W artykule przeanalizowano wypowiedzi respondentów na temat powtórnych przesłuchań małoletnich.

O przeprowadzeniu wywiadów telefonicznie zdecydowano w związku z zaistniałą sytuacją epidemiczną. Prowadzenie wywiadu przez telefon może nieść za sobą pewne ograniczenia wynikające z braku kontaktu twarzą w twarz. Ponadto metoda pogłębionego wywiadu jakościowego nie daje podstaw do uogólnień, jednak pomaga w lepszym zrozumieniu badanego zjawiska.

WYNIKI BADAŃ

Powody ponownego przesłuchania

Z doświadczeń respondentów wynika, że do powtórnych przesłuchań dochodzi z kilku powodów. Zazwyczaj taka sytuacja ma miejsce wtedy, gdy zawnioskuje o to oskarżony, który w czasie pierwszego przesłuchania nie miał obrońcy mogącego zadawać świadkowi pytania.

[...] bo jest właśnie ten przepis, że jeżeli nie ma pełnomocnika strony podejrzanej, jeszcze na etapie prokuratorskim, to na etapie sądowym, jeśli sprawa trafi na etap sądowy, można wnieść o ponowne przesłuchanie, mimo że z założenia jest to jednorazowe słuchanie. (biegła 11)

Też mi się to już kilkakrotnie zdarzyło, że było dziecko przesłuchane, w toku postępowania przygotowawczego, doszło do procesu, obrońca się pojawia na etapie postępowania sądowego i od razu jest wniosek obrońcy na koniec o ponowne przesłuchanie, ponieważ nie uczestniczył w pierwszym przesłuchaniu dziecka, no i jest to okoliczność utrudniająca obronę, ponieważ nie mógł zadać istotnych pytań, tak? (sędzia 7)

---

7 Wyniki badania zostały opublikowane w raporcie *Praktyka przesłuchiwania dzieci w Polsce. Raport z badania* (Makaruk, Włodarczyk, 2020).

Mamy też duży problem z tym, z koniecznością powtarzania przesłuchań, wtedy, kiedy np. oskarżony nie ma obrońcy na tym pierwszym etapie przesłuchiwanie dziecka [...]. (sędzia 10)

Do ponownego przesłuchania może dojść także w sytuacji pojawienia się nowych istotnych okoliczności mających znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy.

Albo czasami jest też tak, co jest błędem uważam, że co prokuratorzy robią, to najpierw przesłuchują dziecko, tak? Bo dziecko powinno być tym ostatnim źródłem, żeby nie pojawiały się jakieś nowe okoliczności, na które trzeba by było, to dziecko wysłuchiwać. (sędzia 7)

Jedna z sędziów zwróciła uwagę, że złożenie wniosku o powtórzenie czynności jest często wykorzystywaną strategią obrony, gdy podczas przesłuchania pojawiają się okoliczności przemawiające na niekorzyść oskarżonego.

No, bo czasem to jest wszystko fajnie, jak z przesłuchania nic nie wynika, ale chyba nie o to chodzi, bo wtedy też obrońcy nie domagają się ponownego przesłuchania. Natomiast, jeżeli faktycznie w tych zeznaniach dzieci pojawiają się okoliczności takie obciążające, no, to niestety trzeba te czynności powtarzać. (sędzia 19)

Respondenci wśród przyczyn ponownych przesłuchań wymieniali działania prokuratorów, którzy wnioskuje o przesłuchanie świadka w fazie *in rem* postępowania przygotowawczego, jeszcze przed przeprowadzeniem innych możliwych dowodów i postawieniem zarzutów podejrzanemu.

Często prokuratorzy prowadzą te postępowania jednak w taki sposób, zwłaszcza jeśli chodzi o to wykorzystanie seksualne, stawiają jednak te zarzuty po przesłuchaniu dziecka. A nie przed. (sędzia 1)

I znowu wracam do tego pytania, czy można słuchać dziecko jak jeszcze nie postawiono zarzutów sprawcy. Bo z kolei prokuratura stoi na stanowisku, że jeżeli nie mają żadnych innych dowodów, tylko przesłuchanie dziecka, to nie mają powodów i podstaw, żeby komuś przedstawić zarzuty. Czasami mają rację, czasami nie mają racji, każdy przypadek jest inny. (sędzia 2)

Badani byli zdania, że prokuratura zbyt często kieruje wniosek o przesłuchanie świadka na samym początku postępowania, nawet gdy nie ma ku temu powodów. W opinii badanych w pewnych sytuacjach można byłoby w ogóle uniknąć czynności z udziałem małoletniego, a wnioski o przesłuchanie w fazie *in rem* postępowania

przygotowawczego powinny być składane tylko wtedy, gdy nie da się przeprowadzić innych dowodów w sprawie.

[...] czasami mogłoby się okazać, że nie jest potrzebne w ogóle słuchanie dziecka, bo udałoby się materiał dowodowy zgromadzić w inny sposób. (sędzia 2)

Badani sędziowie zwracali uwagę, że w wyniku takiego działania i związanego z tym nieposiadania dostatecznego materiału dowodowego, nie mają możliwości odpowiedniego przygotowania się do przesłuchania i zaplanowania pytań, jakie powinni zadać świadkowi.

W większości tych spraw są to przesłuchania na etapie postępowania przygotowawczego, to te informacje, które dostajemy, jakieś tam rozbudowane nie są. Często jest tak, że prokurator dostaje sygnał, wie, że ma dziecko do przesłuchania i wszystko to, co ma w danej chwili, do sądu wrzuca. Z reguły to jest jedno przesłuchanie osoby dorosłej i jakaś notatka policyjna i na tej podstawie my też jakiejś dużej wiedzy o sprawie nie mamy i o tym, w jakim kierunku to miałyby się odbyć. (sędzia 18)

W praktyce sprowadza się to do tego, że my przystępujemy do przesłuchania, mając zbyt mało danych [...]. (sędzia 2)

Wnioskowanie o przesłuchanie dziecka na początku postępowania przygotowawczego może wynikać z różnych powodów. Niektórzy badani tłumaczyli, że zdaniem prokuratury to świadek wie najwięcej o sprawie, więc aby postawić zarzuty, należy zebrać od niego zeznania w pierwszej kolejności.

Bo u nas na przykład prokuratorzy stoją na stanowisku, że zazwyczaj jest to pierwsza czynność w sprawie, bo dziecko jest tym świadkiem, które posiada największą wiedzę. (sędzia 2)

Pojawiły się też opinie, że prokuratura, wnioskując o przesłuchanie świadka, próbuje zyskać czas na zebranie materiału dowodowego.

[...] na pewno bym zmienił w prokuratorach podejście do tego zagadnienia, żeby oni nie szli na łatwiznę i nie rzucali nam tego dziecka do przesłuchania jako pierwszego dowodu w sprawie, no, bo to jest bez sensu. To jest na pewno do poprawienia. Zresztą to jest jasne, to wynika z kodeksu, tak mówią komentarze, a być może to tylko nasza prokuratura tak robi. (sędzia 17)

Wydaje mi się, że przede wszystkim należałoby zmienić podejście prokuratorów. Bo oni często robią tak, że jak wpływa do nich sprawa, to zanim zgromadzą ten

cały materiał dowodowy, który jest niezbędny do oceny całej sprawy. Do ustalenia wszystkich okoliczności jakiś wątpliwych. To najlepiej wystać do sądu akta z wnioskiem o przesłuchanie małoletniego świadka. No, i wtedy tam prokurator na jakiś tam miesiąc czy półtora ma spokój ze sprawą. (sędzia 3)

Niektórzy badani uważali, że zarówno sędziom, jak i biegłym i prokuratorom brakuje wiedzy, w jaki sposób należy przeprowadzać czynności z udziałem dzieci, czego rezultatem może być konieczność powtórnego przesłuchania.

Mam takie poczucie, że wiedza w zakresie prawidłowego postępowania jest coraz szersza, chociaż w mojej ocenie ona jest absolutnie jakby niewystarczająca, ponieważ prokuratorzy [...] raczej nadmiarowo przesłuchują małoletnich świadków, zdecydowanie nadmiarowo. Moim zdaniem nie wykorzystują tego jako ostatniej deski ratunku, tylko czasami po prostu z automatu wskazują na to, że dziecko ma być przesłuchane. Dodatkowo, no, czasami zdarza się tak, że jeżeli prokurator tego nie robi, to później jeżeli ktoś się zażali, sąd często wskazuje w uzasadnieniu, że prokurator nie wykorzystał wszystkich możliwych środków do umorzenia i np. wskazuje konieczność przesłuchania małoletnich w tej sytuacji. (biegła 9)

Uważam, że jest na dramatycznie niskim poziomie. Poziom niewiedzy sędziów, adwokatów, prokuratury jest naprawdę kiepski. Niestety też biegłych. Jakby to miałam okazję oglądać przesłuchania, zdarzało mi się robić drugie przesłuchania, trzecie, choć tak naprawdę to nie powinno mieć miejsca. No, ten poziom jest zdecydowanie za niski. (biegła 3)

Podczas wywiadów respondenci wskazali także inne niż wymienione okoliczności, które mogą skutkować ponownym przesłuchaniem świadka. Ich zdaniem do takiej sytuacji mogłoby dojść wtedy, gdy zniszczeniu ulegnie nośnik z nagraniem przesłuchania.

[...] koleżanka miała taką czynność do przeprowadzenia i się okazało, że się nie nagrało. No, był wtedy spisany protokół, więc, no, to dostali to i już sąd zdecydował, tak, czy to wystarczy czy nie. Nie pamiętam, jak się ta sprawa zakończyła, czy był ponowny wniosek, czy porzestali na tym, co było napisane. No, to też zależy od sprawy, jak ona się rozwinie potem pewnie. (sędzia 8)

Jedna z respondentek przywołała sytuację, gdy prawidłowość czynności przesłuchania została zakwestionowana, ponieważ za jej namową sędzia pouczył świadka, używając innych sformułowań niż tych z kodeksu.

Tak, to jest ten trudny punkt, z którym ja też nie wiem do końca, co zrobić, bo też zdarzyła mi się taka sytuacja, w której też bardzo namawiałam sędziego, żeby nie wyklepywał formułki, tylko żeby to po ludzku powiedział. I to też było potem użyte przeciwko, w tym sensie, że zostało unieważnione przesłuchanie. (biegła 4)

Niektórzy badani twierdzili również, że przesłuchanie małoletniego przed ustanowieniem kuratora reprezentującego dziecko (w sytuacjach określonych w art. 98 § 2 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego), może być w toku postępowania kwestionowane przez stronę i powodować konsekwencję w postaci powtórzenia czynności procesowych.

Bo jest jeszcze kwestia ustanowienia kuratora do reprezentacji dziecka [...]. Wyznaczenie tego kuratora, doręczanie i tak dalej. [Na] bieżąco składali wnioski, a dziecko nie miało ustanowionego kuratora do reprezentacji. I teraz praktyka może być dwojaka. Zgodnie z literą prawa powinien być też kurator, powinniśmy czekać i takiego wniosku w ogóle nie rozpoznawać. Na moment przesłuchania dziecko niewłaściwie reprezentowane. Tak robił na przykład jeden kolega z naszego wydziału, odsyłał te wnioski do prokuratury, ale tutaj były takie wskazania ze strony Sądu Okręgowego, że ze względu na dobro dziecka, należy przeprowadzić tę czynność przesłuchania, mimo że formalnie tego kuratora nie ma. (sędzia 1)

Opinie na temat ponownego przesłuchania

Badani zarówno biegli psychologowie, jak i sędziowie byli przeciwni automatycznemu powtórnemu przesłuchiowaniu małoletnich. Respondenci nie kryli, że według nich często nie jest to dobra praktyka i woleliby zrezygnować z powtarzania czynności.

Także my też mamy związane ręce, no, bo przepis mówi, że musimy to dziecko wtedy [gdy nie było obrońcy w czasie przesłuchania] powtórnie przesłuchać. (sędzia 7)

[...] my jako sędziowie nie chcemy powtarzać tych przesłuchań, bo to wiadomo jest. Ale czasem jest tak, że mamy związane ręce po prostu i trochę jesteśmy tacy bezradni [...]. (sędzia 10)

Sądy są bezradne, dlatego, że rządzi prawo, a nie człowiek, i nawet, jeżeli sąd chciał odrzucić taki wniosek, to później w apelacji to spadało i cała sprawa musiała iść jeszcze raz, bo nie zostały spełnione wszystkie przepisy dotyczące możliwości obrony, czyli że nie było obrońcy, który nie mógł zadawać pytań w tym momencie. (biegła 11)

Badani wskazywali na negatywne konsekwencje ponownego udziału dziecka w czynności przesłuchania. Twierdzili, że może być to dla niego stresujące przeżycie prowadzące do wtórnej wiktyimizacji.

Największy powód był taki, że... [milczenie] jakby widziałam, jak to dziecko ginie w procedurze. Jak, na przykład, pomimo prawidłowo zrobionego przesłuchania na przykład jest po raz kolejny i kolejny przesłuchiwane albo sprawa się toczy jakoś tak poszlakowo przez długi czas. Dziecko jest narażone na wtórną wiktyimizację. (biegła 3)

I uważam, że jest to wtedy, to pierwsze przesłuchanie, kiedy mamy tego dziecka nie traumatyzować i oszczędzić mu tych wszystkich tych. No to jest bez sensu, tak? (sędzia 7)

[...] jak już rozmawiamy o dzieciach, żeby nie robić tego stresu dzieciakom, to jest duży dla nich stres, no ostatecznie, żeby to było, żeby to było tak, żeby to było po prostu zrobione raz. (sędzia 11)

Zdaniem niektórych respondentów wezwanie dziecka na kolejne przesłuchanie może być dla niego trudne również z tego względu, że przed pierwszym przesłuchaniem jest ono informowane, że będzie składało zeznania tylko raz.

O tym, że kiedy dziecko przychodzi, my obiecujemy też, mówię w cudzysłowie, słuchaj będziesz przesłuchiwany tylko raz. Nie będziesz musiał więcej przychodzić. Specjalnie my to rejestrujemy, żebyś nie musiał przychodzić. A potem to dziecko, może się poczuć w jakiejś formie oszukane, tak? (sędzia 7)

Pojawiły się też głosy, że ponowne przesłuchanie dziecka jest niepotrzebne, ponieważ zazwyczaj nie wnosi nic nowego do sprawy.

To raz nam się zdarzyło, że taka sprawa musiała być niestety uchylona i niestety musiało być to powtórne przesłuchanie. A oczywistym jest, że, no, już nie wiem, w 80% to powtórne przesłuchanie spełza na niczym, tak? Bo to dziecko przychodzi, mówi „dziękuję do widzenia, nic nie powiem, nic nie pamiętam” i taki dowód się marnuje, więc też trzeba bardzo o tym pamiętać jak te dzieci przesłuchiwać. (sędzia 4)

Strategie unikania powtórnych przesłuchań

Aby uniknąć konieczności powtórnych przesłuchań małoletnich, sędziowie stosują różne strategie. Niektórzy opowiadają, że zdarzyło im się zwracać wnioski prokuratury o przesłuchanie małoletniego świadka na początku postępowania. Sędziowie zdecydowali się na takie rozwiązanie, gdy uznawali, że składanie zeznań na tym etapie nie ma uzasadnienia. Jak jednak wskazał jeden z nich, w przepisach brakuje podstawy prawnej, która uzasadniałaby taką praktykę.

No, właśnie bardzo często, bo nasza prokuratura tutaj w X [nazwa miejscowości] ma taki jakiś zwyczaj, że przesłuchania małoletnich dzieci robią generalnie pierwszą czynność w swoim śledztwie, zamiast ostatnią. Ja ostatnio zacząłem już gremialnie odmawiać tego, bo to mówię... czasami, gdy jest jakaś sytuacja, wie pani, że jest dziecko zgwałcone, czy coś, no, to wtedy rzeczywiście, ale oni już zaczęli robić to w każdej sprawie podejrzenia o znęcanie się nad rodziną, bez żadnego patrzenia, że najpierw warto byłoby przesłuchać te osoby inne, mogą być z rodziny, a jest dużo takich osób, to nawet często z tych protokołów wynika, a oni od razu. To z tego, co pani wie, to jest w ogóle niedopuszczalne, bo to jest ostatnia czynność, którą w ogóle należy przeprowadzić w sprawie, bo jej nie można generalnie powtarzać za wyjątkami jakimiś. (sędzia 17)

U nas generalnie też mieliśmy taki problem z jednym panem sędzią, który w takich sytuacjach odmawiał przesłuchiwanie świadków i te wnioski prokuraturze zwracał. I jeszcze dawał takie wytyczne, co powinni zrobić przed ponowieniem tego wniosku. No, i to była taka praktyka, poniekąd słuszna, bo czasem do sądu przychodziły takie gołe całkiem, bo nie wiem przesłuchanie mamy i nie było nic więcej w aktach. Natomiast on tam po kilkanaście spraw rocznie zwracał prokuraturze, no i w końcu tam się to otarło o kwestie rzecznika dyscyplinarnego, no, bo tak do końca nie ma do tego podstawy prawnej. (sędzia 3)

[...] ja bardzo często i też udało mi się do tego przekonać kolegów, jeżeli z akt, z dokumentów wynikało, że będzie konieczność słuchania później, bo nie było jeszcze osoby podejrzanego, czy jeszcze podejrzanego nie miał obrońcy, czy jeszcze był jakiś materiał dowodowy, który pozwalał na to, na przedstawienie zarzutu i słuchanie, bo prokuratorzy to robią, składają wniosek, nie myśląc, bardzo dużo odmów, tak, żeby albo żeby postawili zarzuty i żeby to zrobić raz i dobrze, a jeżeli były jakieś dowody świadczące, inny materiał dowodowy, z którego mógł prokurator skorzystać, żeby zweryfikować te informacje, to najpierw kazałem weryfikować informacje [...] (sędzia 11)

Z wypowiedzi badanych sędziów wynika, że podejmując decyzję o ponownym przesłuchaniu, starają się wyważyć interes małoletniego pokrzywdzonego wynikający z zasady jednokrotności przesłuchania oraz prawo oskarżonego do obrony. Wśród przesłanek uzasadniających oddalenie wniosku o ponowne przesłuchanie wskazują stan psychiczny małoletniego pokrzywdzonego. W celu oceny stanu psychicznego małoletniego i ewentualnych przeciwwskazań do udziału w ponownym przesłuchaniu zasięgają opinii biegłego psychologa.

To też miałam i taką sprawę i takie stanowisko też Sądu Najwyższego, że te istotne okoliczności muszą być obiektywnie istotne, a nie istotne z punktu widzenia obrony. I miałam taką sytuację, gdzie dopuszczałam dowód do opinii biegłych, która mi stwierdziła, że absolutnie, nawet jak ta okoliczność jest bardzo doniosła, to absolutnie nie jest wskazane. Proces się toczył dość długo i to chyba było tam około roku czy półtora roku. Zachodziłaby taka konieczność, żeby dziecko przesłuchać raz jeszcze i biegła wydała jednoznaczną, kategoryczną opinię, że absolutnie nie jest to wskazane, żeby tę dziewczynkę jeszcze raz przesłuchiwać. Takie też jest stanowisko Sądu Najwyższego, że pomimo, że to są okoliczności, które należałoby uwzględniać, ale nie można ich też uwzględniać tak bez żadnej refleksji. Oczywiście, może być to doniosła okoliczność, ale jeżeli biegły mówi, że absolutnie, że to pogarszałoby stan psychiczny dziecka, że dziecko by znowu do tego wracało, właśnie ta powtórna traumatyzacja, że absolutnie jest to niewskazane i też takie było stanowisko Sądu Najwyższego. (sędzia 4)

Wypowiedzi badanych sędziów wskazują, że inna metoda zapobiegania powtórnemu przesłuchaniu małoletnich świadków to wyznaczenie obrońcy z urzędu, który może wziąć udział w czynności przesłuchania. Takie rozwiązanie jest przez niektóre sądy stosowane jeszcze przed postawieniem zarzutów podejrzanemu.

To już sędziowie generalnie tego pilnują, że jeżeli taki sprawca nie ma swojego obrońcy z wyboru, to przynajmniej na wykonanie tej czynności wyznaczają obrońcę z urzędu [niewyraźnie], że sprawca nie miał w chwili przesłuchania obrońcy i to jest podstawa do tego, żeby to dziecko przesłuchiwać jeszcze raz. (sędzia 4)

Respondenci zdawali sobie jednak sprawę, że i taka praktyka nie jest przewidziana w obowiązujących przepisach. Uważali, że kwestia wyznaczenia obrońcy na etapie postępowania przygotowawczego, przed postawieniem zarzutów podejrzanemu, powinna zostać doprecyzowana przez ustawodawcę.

Przepis mówi, że dziecko jest słuchane tylko raz, chyba że podejrzany, czy tam później oskarżony, nie miał obrońcy podczas takiego przesłuchania. [...] Mianowicie niektórzy, jeszcze jak nie ma osoby podejrzanego albo przynajmniej ta osoba nie ma przedstawionych zarzutów, my tak robimy, wyznaczamy obrońcę celem wzięcia udziału w przesłuchaniu, ale tak naprawdę ten obrońca jeszcze nie ma kontaktu z klientem, no, bo nie ma podejrzanego, nie ma strony tego postępowania. I też sobie zdaję sprawę, że to jest... to nie jest do końca prawidłowe. Ale z drugiej strony [...] tak naprawdę gdybyśmy nie stosowali tej... tego jakby omięcia, czyli nie wyznaczalibyśmy tego obrońcy, to *de facto* nasza praca i tak poszłaby na marne, bo każde przesłuchanie należałoby powtórzyć w postępowaniu sądowym, bo nie było obrońcy. Tak że to jest

niedoregulowane i niejednolite, czy można wyznaczyć obrońcę, jak jeszcze nie ma oskarżonego. (sędzia 2)

Dla mnie jest podstawowa jedna rzecz, która jest skandaliczna i katastrofalna, bo mówimy o tym, że robimy to po to, żeby te dzieci nie były więcej przesłuchiwane i żeby nie było ponownej wiktyimizacji, natomiast przepisy i procedury karne zupełnie do tego nie przystają, ponieważ przesłuchanie – praktycznie w stu procentach – jest przeprowadzone w sytuacji, kiedy nie ma postawionych zarzutów, w związku z tym podejrzany nie ma obrońcy, no więc siłą rzeczy potem się musimy gimnastykować, żeby potem tej czynności jakoś tam nie powtarzać i zdarza się, że musimy ją powtarzać, więc tutaj jest dla mnie podstawowa kwestia tego, że wydaje mi się, że powinny być jakieś zabezpieczenia dotyczące takiego ustanawiania chociaż quasi-obrońcy na tym etapie, żeby faktycznie te przepisy spełniały funkcje, żeby nie było trzeba więcej słuchać. (sędzia 19)

Niektórzy badani sędziowie przyznali, że aby zapobiec powtórnej czynności, starają się przed przesłuchaniem dokładnie zapoznać się z materiałem dowodowym. Narzekali jednak, że nie zawsze informacje dostarczone przez prokuraturę są kompletne. Pojawił się postulat o uregulowanie kwestii wymogów formalnych dotyczących składanych przez prokuraturę wniosków i zebranego materiału dowodowego.

No, myślę, że byłoby fajnie, jakby jednak były jakieś wymagania takie ustawowe, co do kompletności tych wniosków i materiału dowodowego. Żeby faktycznie te wnioski o przesłuchanie świadka w niebieskim pokoju, to była już taka ostatnia czynność, taka ostateczność. A nie na samym początku sprawy. Że po prostu sędzia, który dostaje taki wniosek o przesłuchanie tego świadka, żeby on wiedział o całym tle na przykład sytuacji rodzinnej. A nie na przykład, że zna relacje mamy przeciwko ojcu. A o tym konflikcie nic nie wie. Bo czasem jest tak, że gdzieś tam w tle jest sprawa rozwodowa, no i te mamy składają czasem te zawiadomienia o jakichś tam podejrzeniach molestowania i dalej, żeby mieć ten wyrok rozwodowy dla siebie korzystny. Też jako sędziowie wolelibyśmy mieć wszystkie te aspekty poddane tak na tacy, właśnie przed tym przesłuchaniem. Bo my potem nie mamy czasu, żeby sobie samemu coś tam ustalać. No, bo jakby nie patrzeć, to jest etap przygotowawczy. I tam dysponentem tamtego postępowania i całym głównym szefem jest jednak prokurator. I to on powinien to wszystko ładnie nam zgromadzić. Więc myślę, że byłoby fajnie, gdyby było to też ustawowo ustalone. Jakie wymogi formalne powinien ten wniosek spełniać. (sędzia 3)

WNIOSKI

Wykorzystując metodę wywiadów jakościowych, udało się pogłębić wiedzę na temat stosowania zasady jednorazowości przesłuchań małoletniego świadka. Badani byli przeciwni powtórny przesłuchaniom, jednak wskazywali, że taka konieczność wynika zwykle z przeprowadzania przesłuchania małoletniego w fazie *in rem* postępowania przygotowawczego i braku możliwości ustanowienia obrońcy. Doświadczenia respondentów pokrywają się ze statystykami Ministerstwa Sprawiedliwości, według których w ostatnich latach zwiększył się udział powtórnych przesłuchań, w sytuacji gdy zażądał tego podejrzany/oskarżony, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania. Wyniki badania wskazują na trudności związane z prowadzeniem przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego, gdy jest to pierwsza czynność dowodowa w sprawie. Są one spowodowane brakiem odpowiedniego materiału dowodowego umożliwiającego przygotowanie się sędziego i biegłego do prowadzenia czynności. Aby zapobiec powtórnemu przesłuchiowaniu małoletniego na skutek wyjścia na jaw nowych okoliczności, należy unikać prowadzenia przesłuchania małoletniego jako pierwszej czynności w sprawie oraz zadbać o zgromadzenie materiału dowodowego pochodzącego z innych dostępnych źródeł. Takie działanie umożliwi sędziom i biegłym przygotowanie się do przesłuchania poprzez dokładną analizę sprawy i opracowanie pytań do świadka.

Przed skierowaniem wniosku o ponowne przesłuchanie małoletniego z powodu konieczności wyjaśnienia nowych, istotnych okoliczności organ prowadzący postępowanie powinien zbadać, czy ustalone okoliczności wymagają dodatkowego wyjaśnienia, rozważyć, czy okoliczności te mają istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy oraz sprawdzić, czy nie zostały już wcześniej wyjaśnione przez dziecko i czy dziecko jest w stanie się do nich ustosunkować.

Respondenci wskazywali, że ustawodawca nie przewidział, w jakich sytuacjach na etapie postępowania przygotowawczego sąd może zwrócić prokuraturze wniosek o przesłuchanie małoletniego pokrzywdzonego. W związku z tym sędziowie, jeżeli nawet podejmują takie działania, to nie są do końca przekonani, czy mają do tego podstawę prawną i czy nie narażają się na konsekwencje dyscyplinarne. W tej sytuacji zasadne byłoby przyznanie sądowi prawa do zwrotu wniosku o przesłuchanie małoletniego z zaleceniem przeprowadzenia określonych czynności przed przesłuchaniem. Trzeba zaznaczyć, że w toku niniejszych badań nie poznano opinii prokuratorów na ten temat, co byłoby cennym uzupełnieniem zebranego materiału.

Badani wśród sposobów zapobiegania powtórnym przesłuchaniom wskazywali wyznaczanie na etapie *in rem* adwokata, który bierze udział w przesłuchaniu.

W świetle obowiązujących przepisów nie można uznać takiego zachowania za prawidłowe (Łakomy, 2016). Zgodnie z postulatami przedstawionymi *de lege lata* przez przedstawicieli doktryny do pogodzenia interesu pokrzywdzonych i oskarżonych mogłoby dojść poprzez wprowadzenie do Kodeksu postępowania karnego nowej kategorii osób zainteresowanych w procesie. Zgodnie z przedstawioną koncepcją osoba wskazywana w zawiadomieniu jako potencjalny sprawca byłaby informowana o czynności przesłuchania małoletniego i miałaby prawo do ustanowienia pełnomocnika. W sytuacji gdy taka osoba nie ustanowiłaby pełnomocnika z wyboru, to sąd wyznaczałby dla niej pełnomocnika z urzędu (Lenartowicz, 2018).

Badani wyrażali obawę, że do powtórnego przesłuchania małoletniego świadka mogą prowadzić nie tylko nowe okoliczności lub brak obrońcy w czasie przesłuchania, ale także m.in. wadliwe nagranie przesłuchania czy niewłaściwe pouczenie świadka o prawie do odmowy składania zeznań. W badaniach wykazano, że podczas przesłuchań pojawiają się problemy związane utrwalaniem obrazu i dźwięku (Makaruk, Włodarczyk, 2020, Mierzwińska-Lorencka, 2011). Dlatego należy położyć nacisk na zapewnienie odpowiedniego sprzętu i zadbanie o dobrą jakość nagrania. Należy również uregulować prawnie kwestię pouczenia małoletnich o prawach i obowiązkach w sposób dostosowany do ich wieku oraz możliwości rozwojowych.

Respondenci byli często przeciwni powtórnemu przesłuchiowaniu dzieci, ponieważ uważali, że udział dziecka w przesłuchaniu ma na nie negatywny wpływ i niewiele wnosi do dotychczas zgromadzonego materiału dowodowego. Warto zaznaczyć, że wtórna wiktyimizacja może być spowodowana przez osoby prowadzące czynność (Goetz, 2012; Themeli, Panagiotaki, 2014). Być może niechęć do ponownego przesłuchiowania małoletnich świadków wynika z niedostatecznych umiejętności prowadzenia czynności przesłuchania. W badaniach wykazano, że brak umiejętności nawiązywania kontaktu z dzieckiem jest problemem, z którym zmagają się polscy sędziowie (Konaszewska, 2007; Makaruk, Włodarczyk, 2020). Ponowne przesłuchania mogą pomóc zgromadzić cenny materiał dowodowy pod warunkiem, że czynność jest prowadzona poprawnie (La Rooy, Katz, Malloy, Lamb, 2010). Należy więc położyć nacisk na edukację sędziów w tym zakresie, aby zminimalizować negatywne skutki powtórnego przesłuchiowania małoletniego. Czynnikiem sprzyjającym ujawnieniu informacji jest też krótki czas zarówno oczekiwania zarówno na pierwsze przesłuchanie, jak i między przesłuchaniami (Goodman, Quas, 2008; La Rooy, Lamb, Pipe, 2009). Tymczasem – jak wynika z analiz (Wielec, Horna-Ceiślak, Maślowska, 2019) – w Polsce od podjęcia pierwszej czynności w sprawie do przesłuchania małoletniego świadków w trybie art. 185a § 1 kpk upływa średnio ponad 98 dni. Należy spodziewać się, że średni czas oczekiwania na przesłuchanie będzie ulegał skróceniu

z uwagi na wejście w życie Ustawy z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2019 poz. 1694), zgodnie z którą sąd powinien przeprowadzić przesłuchanie niezwłocznie, nie później niż w terminie 14 dni od dnia wpływu wniosku. Kwestia ta wymagałaby jednak odrębnego zbadania.

E-maile autorek: katarzyna.makaruk@fdds.pl, paulina.maslowska@fdds.pl.

BIBLIOGRAFIA

- Dudka, K. (2020). *Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Komentarz do art. 185a KPK, 2020*. System Informacji Prawnej LEX.
- Gadomska-Radel, A. (2015). *Przesłuchanie dziecka jako ofiary i świadka przestępstwa w procesie karnym*. System Informacji Prawnej LEX.
- Goetz, M. (2012). Wtórna wiktyimizacja. *Niebieska Linia*, 3, 1–3.
- Goodman, G., Quas, J. (2008). Repeated interviews and children's memory: It's more than just how many. *Current Directions in Psychological Science*, 17(6), 386–390.
- Grzegorzczak, T. (2014). *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Artykuły 1-467. Komentarz*. System Informacji Prawnej LEX.
- Horna, M. (2014). Nowelizacja kodeksu postępowania karnego a ochrona małoletniego podczas przesłuchania. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 13(2), 11–39.
- Konaszewska, J. (2007). Dziecko jako świadek w postępowaniu karnym. Postawy i doświadczenia sędziów i prokuratorów. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 6(3), 59–72.
- Koper, R. (2019). Przesłuchanie pokrzywdzonego w trybie art. 185c KPK. *Przegląd Sądowy*, 5, 73–88.
- Kosior, R. (2010). Udział biegłego psychologa w przesłuchaniu dziecka. *Prokuratura i Prawo*, 4, 42–63.
- Kruk, E. (2019). Ochrona prawna małoletniego w procesie karnym. Uwagi na tle art. 185a-c Kodeksu postępowania karnego. *Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie*, XII(1), 113–129.
- La Rooy, D., Lamb, M. E., Pipe, M.-E. (2009). Repeated interviewing: A critical evaluation of the risks and potential benefits. W: K. Kuehne, M. Connell (red.), *The Evaluation of Child Sexual Abuse Allegations: A Comprehensive Guide to Assessment and Testimony* (s. 327–361). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons Inc.
- La Rooy, D., Katz, C., Malloy, L. C., Lamb, M. E. (2010). Do we need to rethink guidance on repeated interviews? *Psychology, Public Policy, and Law*, 16(4), 373–392.

- Lenartowicz, T. (2018). Dopuszczalność ponownego przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego przestępstwem seksualnym. *Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych*, 4, 107–114.
- Łakomy, A. (2016). Przesłuchanie małoletniego w świetle nowelizacji kodeksu postępowania karnego. *Ius Novum*, 1, 41–49.
- Makaruk, K., Włodarczyk, J. (2020). *Praktyka przesłuchiwanie dzieci w Polsce. Raport z badania*. Warszawa: Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.
- Mierzwińska-Lorencka, J. (2011). Przesłuchanie małoletniego pokrzywdzonego w trybie art. 185a k.p.k. – wybrane wyniki badań aktowych. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 10(2), 56–76.
- Mierzwińska-Lorencka, J. (2019). *Kodeks postępowania Karnego, Komentarz do nowelizacji 2019, Komentarz do art. 185a KPK*. System Informacji Prawnej LEX.
- Osiak, K. (2016). Prawa i obowiązki małoletniego pokrzywdzonego, które przysługują mu podczas przesłuchania w trybie art. 185a Kodeksu postępowania karnego. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 15(4), 87–104.
- Quas, J. A., Goodman, G. S. (2012). Consequences of criminal court involvement for child victims. *Psychology, Public Policy, and Law*, 18(3), 392–414.
- Quas, J. A., Goodman, G. S., Ghetti, S., Alexander, K. W., Edelstein, R., Redlich, A. D., Jones, D. P. H. (2005). Childhood sexual assault victims: Long-term outcomes after testifying in criminal court. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 70, Serial No. 280.
- Quas, J. A., Sumaroka, M. (2011). Consequences of legal involvement on child victims of maltreatment. W: M. Lamb, D. LaRooy, C. Katz, L. Malloy (red.), *Children's Testimony* (s. 323–350). Cambridge: University of Cambridge Press.
- Rada Europy. (2012). *Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom*.
- Szymańska-Pytlińska, M., Chodecka, A. (2014). Badanie sądowe jako potencjalne źródła wtórnej wiktyimizacji dziecka – ofiary wykorzystania seksualnego. *Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 13(1), 72–93.
- Świecki, D. (2020). *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz aktualizowany, Komentarz do art. 185a KPK*. System Informacji Prawnej LEX
- Themeli, O., Panagiotaki, M. (2014) Forensic interviews with children victims of sexual abuse: The role of the counselling psychologist. *The European Journal of Counselling Psychology*, 3(1), 1–19.
- Trocha, O. (2011). Praktyka przesłuchiwanie dzieci w Polsce. Raport z badań aktowych. *Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 10(2), 35–55.

Wielec, M., Horna-Cieślak, M., Masłowska, P. (2019). Przesłuchanie małoletniego pokrzywdzonego po nowelizacji Kodeksu postępowania karnego wprowadzonej ustawą z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego – wyniki badań aktowych. *Prawo w Działaniu*, 39, 69–98.

AKTY PRAWA I ORZECZENIA

- Aneks do Rezolucji Rady Gospodarczej i Społecznej ONZ nr 2005/20 przyjętej 22 lipca 2005 r. Wytyczne dotyczące postępowania w sprawach karnych z udziałem dzieci.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 września 2016 r., V KK 246/16. System Informacji Prawnej LEX.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 kwietnia 2018 r., III KK 362/17. System Informacji Prawnej LEX.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 listopada 2018 r., II KK 83/18. System Informacji Prawnej LEX.
- Ustawa z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 2013 poz. 849).
- Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2019 poz. 1694).
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz.U. 2020 poz. 1359).
- Ustawa z dnia 3 czerwca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2005 r. Nr 141 poz. 1181).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. 2020 poz. 30).
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 24 maja 2016 r., 15487/08. System Informacji Prawnej LEX
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 01 lutego 2008 r., V KK 231/07. System Informacji Prawnej LEX.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 marca 2011 r., III KK 278/10. System Informacji Prawnej LEX.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 stycznia 2016 r., III KK 187/15. System Informacji Prawnej LEX.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 stycznia 2009 r., V KK 216/08. System Informacji Prawnej LEX.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia z 16 marca 2011 r., III KK 278/10. System Informacji Prawnej LEX.
- Wyrok SN z dnia 24 listopada 2009 r., sygn. III KK 176/09, System Informacji Prawnej LEX.

PROTECTION OF THE CHILD VICTIM FROM REPEATED INTERVIEWING – CONSIDERATIONS IN THE LIGHT OF THE QUALITATIVE RESEARCH RESULTS

The aim of the article is to analyse the practice of applying the principle of single interview, expressed in The Article 185 of the Code of Criminal Procedure, which guarantees protection of a child witness of a crime against the negative effects of participation in the proceeding. The study was conducted using the method of individual telephone interview in March and April 2020 among 19 judges from the criminal departments of district and regional courts and 12 expert witnesses.

Repeated interviewing takes place when the accused, who did not have a defense attorney during the first interview, requests it or when new, previously unknown circumstances come to light. According to the respondents, such a situation often takes place as a result of the minor being interviewed at the preparatory stage of the proceedings. The respondents are against repeated interviewing of child witnesses. To avoid repetition, judges use different strategies, although they are not always convinced that the strategies are effective and will ensure protection for child witness also at subsequent stages of criminal proceedings.

KEYWORDS

SINGLE INTERVIEW, REPEATED INTERVIEW, CHILD WITNESS, CHILD VICTIM

Cytowanie:

Makaruk, K., Maślowska, P. (2021). Ochrona małoletniego pokrzywdzonego przed wielokrotnym przesłuchaniem – rozważania w świetle wyników badania jakościowego. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 20(1), 64–87.

Artykuł jest dostępny na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa–Użycie niekomercyjne–Bez utworów zależnych 3.0 Polska.

MINISTERSTWO
SPRAWIEDLIWOŚCI
www.ms.gov.pl

FUNDUSZ
SPRAWIEDLIWOŚCI

Sfinansowano ze środków – Funduszu Sprawiedliwości, którego dysponentem jest Minister Sprawiedliwości